

STATUL ȘI POLITICA

Autonomii locale și instituții centrale în spațiul românesc (secolele IX-XVIII)

Autonomii locale

- Formațiuni politice prestatale, numite de N. Iorga romanii populare
- Au stat la baza formării statelor medievale românești
- Au la bază **obștea sătească**:
 - = formă de organizare rurală specifică feudalismului românesc timpuriu (proprietate comună și individuală), condusă de un jude sau cneaz, ajutat de sfatul celor buni și bătrâni
 - = unitatea fundamentală de organizare social-economică și politică care a stat la baza autonomiilor locale
 - Evoluție: obști sătești – uniuni de obști – cnezate – voievodate /ducate – țări
- Evoluția autonomiilor a fost influențată de anumiți factori interni și externi

Factori externi:

- Continuarea migrațiilor:
 - Prezența migratorilor târzii: pecenegii, uzii, cumanii
 - Sec. IX – așezarea ungarilor în Pannonia (după 896) - politică expansionistă
 - 1241 – marea invazie tătaro-mongolă
 - formarea Hanatului Hoardei de Aur
 - factor de echilibru politic în zonă
- Influența Imperiului Bizantin
- Politica expansionistă a Regatului Ungariei

Factori interni:

- necesitatea unei autorități centrale mai puternice
- creșterea demografică
- diferențierea socială
- dezvoltarea economică

Statul Asăneștilor (Țaratul vlaho –bulgar)

- Situat la sud de Dunăre, constituit în urma răscoalei din 1185, condusă de Petru și Asan contra bizantinilor
- Ioniță cel Frumos (Caloian) – 1197 – 1207
 - Acceptă catolicismul în schimbul recunoașterii statului (corespondența cu Papa Inocențiu al III-lea)
- Ioan Asan al II-lea (1218-1241)
 - Revine la ortodoxie
- Elementul românesc este asimilat de bulgari

Transilvania

Autonomii locale în spațiul intracarpatic (Transilvania)

- Sec. IX - *Gesta Hungarorum / Faptele ungarilor* (de Anonymus, notarul regelui maghiar Bela al III-lea) - menționează voievodatele lui:
 - Menumorut (Crișana, cetatea Biharea)
 - Gelu (Transilvania propriu-zisă, cetatea Dăbâca)
 - Glad (Banat, cetatea Cuvin)
- Sunt înfrânți de căpetenii maghiare
- Sec. XI – *Legenda Sfântului Gerard* menționează:
 - Voievodatul lui Gyla (Transilvania propriu-zisă, cetatea Bălgrad / Alba Iulia); intră în conflict cu regele Ștefan al Ungariei deoarece refuza convertirea la catolicism și este înfrânt
 - Voievodatul lui Ahtum (Banat, cetatea Morisena); intră în conflict cu regele Ungariei deoarece a impozitat sarea care tranzita formațiunea sa. Este înfrânt
- Tendința de unificare a autonomiilor locale a fost oprită din cauza cuceririi maghiare

Transilvania de la voievodat la principat

- Premise: sec. IX – XI – formațiunile politice manifestă tendințe de centralizare politică, evoluție întreruptă de cucerirea maghiară
- Cucerirea maghiară:
 - Secolele XI-XIII - cucerirea sistematică a formațiunilor politice
 - Cucerirea s-a realizat de la vest la est
 - Transilvania organizată după sistemul feudalismului apusean
 - Mijloace:
 - Militare – cucerirea și anexarea formațiunilor
 - Administrative – organizarea comitatelor (Bihor -1111)
 - Politice – tentativa eșuată de înlocuire a voievodatului cu principatul
 - 1111 – 1113 – Mercurius Princeps Ultrasilvanus
 - 1176 – este menționat Leustachiu voievod
 - Voievodatul se menține până la 1541
 - Etnice – colonizarea sașilor, secuilor, cavalerilor teutoni
 - Sașii:
 - de origine germană
 - s-au stabilit în zona Sibiului, Bistriței, în Țara Bârsei
 - beneficiază de autonomie – *Bula de aur (Andreanum)* primită de la regele Andrei al II-lea în 1224
 - rol în exploatarea economică
 - Secuii:
 - avangarda armatei maghiare
 - așezați în Bihor, apoi în zona Târnavelor, Covasna, Harghita (rol de apărare a trecătorilor)
 - primesc autonomie
 - Cavalerii teutoni:
 - Aduși de regele Ungariei Andrei al II-lea în Țara Bârsei (1211-1225)
 - rol militar și religios
 - au fost alungați în 1225 deoarece au intrat în conflict cu regele
 - Religioase – prozelitismul catolic

- Diplomele regale din 1366 excludeau de la viața politică pe cei care nu erau catolici
- Păstrarea unor elemente de organizare politică specifice românilor – voievodatul
- voievodat autonom în cadrul Regatului Maghiar, până în 1541
- 1541 – Transilvania devine principat autonom sub suzeranitate otomană
- 1691 / 1699 – Transilvania intră sub ocupație habsburgică

Instituții centrale în spațiul intracarpatic. Organizarea internă

1) Voievodatul / Principatul

- Voievodatul Transilvaniei era autonom în raport cu Coroana ungară până la 1541.
 - Voievodul:
 - avea atribuții administrative, juridice, militare
 - Era numit de regele Ungariei cu acordul nobilimii
 - Ajutat de un vicevoievod și de cancelarie
 - Primul voievod atestat - Leustachius
 - Principatul – 1541 – Transilvania devine principat autonom sub suzeranitate otomană, în contextul înfrângerii Ungariei în 1526 în lupta de la Mohacs (Ungaria este ocupată în mare parte de turci, formându-se pașalâcul de la Buda)
 - Principele:
 - ales de Dietă și confirmat de sultan
 - Atribuții politica internă și externă: declară pace / război, trimite misiuni diplomatice, încheie tratate
 - Ajutat de un consiliu princiar
 - În prima jumătate a secolului al XVII-lea s-a afirmat absolutismul princiar (Gabriel Bethlen)
 - Sfârșitul secolului al XVII-lea – Transilvania – provincie a Imperiului Habsburgic:
 - 1691 – Diploma leopoldină – organizarea Principatului în cadrul Imperiul Habsburgic
 - Principele = împăratul
 - Conducerea:
 - Guvernator ales de Dietă și confirmat de Curtea din Viena
 - Guberniul (12 consilieri)
 - Curtea Aulică de la Viena (Cancelaria aulică a Transilvaniei de la Viena) – atribuții executive (guvern); era formată din 6 consilieri și un cancelar aulic
 - Tezauriatul
 - Armata
 - 1699 – Tratatul de la Karlowitz – Imperiul Otoman recunoaște stăpânirea austriacă în Transilvania

2) Adunarea Stărilor Privilegiate

- Adunări nobiliare / Congregații generale / Dieta
- 1288 – prima adunare nobiliară la care au participat și românii
- 1366 – *Diplomele regale* condiționau calitatea de nobil de apartenența la catolicism
 - Românii ortodocși sunt excluși de la viața politică
- 1437 – Unio Trium Nationum – excluderea românilor din rândul națiunilor recunoscute
- secolul al XVI-lea – Dieta (în perioada principatului)

- Stări privilegiate:
 - Nobilimea maghiară
 - Clerul catolic
 - Patriciatul săsesc
 - Frunțașii secuilor
- Statutul românilor – excluși treptat de la viața politică, erau considerați tolerați

3) Biserica

- Secolul al XVI-lea – cele patru religii recepte:
 - Catolică
 - Luterană
 - Calvină
 - Unitariană
- religia ortodoxă – religie tolerată
- 1699 / 1701 – Diplomele leopodine – apariția Bisericii greco-catolice

4) Administrația. Organizarea administrativ-teritorială:

- Comitate regale și nobiliare (1111 – Bihor)
- Scaune săsești și secuiești
 - sașii – 7 scaune + 2 districte (Brașov, Bistrița) = universitatea sașilor
- Districte românești – Maramureș, Hațeg, Țara Bârsei, conduse de cnezi, juzi, voievozi

5) Organizarea judecătorească

- *Tripartitum*-ul lui Werboczy (1517)

6) Armata

- Voievodul comanda armata ca reprezentant al regelui Ungariei

Țara Românească

Autonomii locale în spațiul extracarpatic, la sud de Carpați

- 2 iunie 1247 – *Diploma cavalerilor ioaniți*, acordată de regele Ungariei, Bela al IV-lea, cavalerilor ioaniți menționează 5 formațiuni politice:
 - voievodatul lui Litovoi (în dreapta Oltului, între Olt și Jiu)
 - voievodatul lui Seneslau (în stânga Oltului, centrul în zona Argeș)
 - cnezatul lui Ioan (sudul Olteniei)
 - cnezatul lui Farcaș (nordul Olteniei)
 - Banatul de Severin (Țara Severinului) – marcă de apărare – acordată ioaniților

Întemeierea Țării Românești

- Context favorabil:
 - criza dinastică din Ungaria (stingerea dinastiei arpadiene și venirea dinastiei angevine)
 - prezența Hoardei de Aur
 - influența bizantină

- tradiția descălecatului (contribuția românilor transilvăneni la întemeierea statelor medievale extracarpătice)
- comerțul la Marea Neagră
- 1277 – 1279 – tentativa eșuată a lui Litovoi, care intră în conflict cu coroana maghiară, dar moare în luptă. Fratele său Barbat este luat prizonier și răscumpărat.
- 1290 – 1291 – Tradiția istorică a descălecatului lui Negru-Vodă din Făgăraș la Câmpulung
 - Încălcarea autonomiei Făgărașului
 - Nu este atestat, dar există argumente (demografice, Câmpulung prima capitală și tot aici e prima necropolă domnească)
- **Basarab I Întemeietorul** (circa 1310-1352) – unifică autonomiile locale și întemeiază Țara Românească.
 - Este urmașul lui Seneslau
 - Este fiul lui Tihomir / Thocomerius
 - Este mare voievod și domn
 - 1324 – Basarab I este numit de către regele Ungariei *voievodul nostru transalpin*
 - Țara Românească = sub suzeranitate maghiară
 - 1325 – este numit de regele Ungariei *necredincios coroanei maghiare*
 - Conflictul cu regele Ungariei Carol Robert de Anjou:
 - Cauze:
 - Suzeranitatea maghiară
 - Stăpânirea Banatului de Severin
 - 9 – 12 noiembrie 1330 – victoria de la Posada – împotriva regelui Ungariei Carol Robert de Anjou (*Cronica pictată de la Viena*)
 - consecința: independența Țării Românești

Consolidarea Țării Românești în timpul urmașilor lui Basarab I

- Nicolae Alexandru (1352-1364)
 - Domn autocrat
 - Înființează prima mitropolie ortodoxă a Țării Românești la Curtea de Argeș în 1359 (mitropolit Iachint de la Vicina)
- Vladislav Vlaicu / Vlaicu Vodă (1364-1377)
 - Înființează a doua mitropolie la Severin - 1370
 - Înființează cancelaria domnească
 - Bate primii bani de argint (ducați și bani)
 - Conflict cu Ungaria:
 - 1365 – este considerat uzurpator pentru că nu a prestat omagiul de vasalitate
 - Regele Ludovic I ocupă Vidinul (țarul bulgar Ivan Srațimir era cumnatul lui Vlaicu). În 1368 Vlaicu refuză să se alăture Ungariei. Vlaicu câștigă confruntarea militară cu voievodul Transilvaniei Nicolae Lackfi pe Ialomița, lângă Târgoviște și ca urmare Srațimir e eliberat.
 - Primul conflict cu turcii:
 - 1369 – alături de Ludovic contra sultanului Murad
 - 1371 – alături de bizantini și sârbi
 - Acceptă suzeranitatea maghiară, în schimb primește ca feude Amlașul, Severinul și Făgărașul

Moldova

Autonomii locale în spațiul extracarpatic, la est de Carpați

- Autonomii locale - codri, câmpuri, cobâle, ocoale, țări, menționate în acte ale cancelariei maghiare, papale, în cronicile rusești
- Țara Berladnicilor, Țara Brodnicilor, Țara Bolohovenilor, Țara Șipenițului
- Codrii: Cosminului, Lăpușnei, Orheiului
- Câmpuri: Câmpul lui Dragoș, Câmpul lui Vlad
- Cobâle: Dorohoi, Neamț, Bacău, Vaslui
- Ocoale: Câmpulung, Vrancea

Întemeierea Moldovei

1) Descălecatul lui Dragoș (1345-1354):

- 1350 – regele Ungariei, Ludovic I de Anjou, organizează o expediție militară contra tătarilor la est de Carpați, la care participă și Dragoș din Maramureș.
- întemeiază o marcă de apărare cu centrul la Baia, sub suzeranitate maghiară.

2) Descălecatul lui Bogdan (1359):

- 1359 – voievodul Bogdan din Cuhea, Maramureș, intrat în conflict cu regele Ungariei, trece Carpații în Moldova.
- Îi alungă pe urmașii lui Dragoș, Sas și Balc.
- 1364 – 1365 – obține independența Moldovei (*Cronica lui Ioan de Târnave*)

Consolidarea Moldovei sub urmașii lui Bogdan

- Lațcu (1368 – 1375) – titlul de duce, este recunoscut de papalitate
- Petru Mușat (1375 – 1391)
 - Bate primele monede (groși de argint)
 - Mitropolia de la Suceava (1386/1387), recunoscută de Patriarhia de la Constantinopol în 1401, pe vremea lui Alexandru cel Bun
 - Înființează cancelaria domnească
 - Acceptă suzeranitatea Poloniei (regele Vladislav Jagello) în 1387
- Roman I (1391 – 1394)
 - Unifică întreg teritoriul, intitulându-se *marele și singur stăpânitor, stăpânind Țara Moldovei de la munte până la mare.*

Autonomii locale între Dunăre și Mare. Întemeierea Dobrogei

- Secolul X
 - 943 – jupan Dimitrie (inscripția de la Mircea-Vodă)
 - Jupan Gheorghe (complexul Basarabi)
- 971-1204 – Thema Paristrion (Paradunavon) – stăpânire bizantină
- Sec. XI – formațiunile conduse de Tatos (la Dristor), Sezlav /Sestlav (la Vicina), Satza / Sacea (la Preslav) - de origine pecenegă – menționați în *Alexiada* (de Ana Comnena)
- 1230 – Țara Cavarnei (Cărvunei), între Mangalia și Varna, cu centrul la Caliacra – în jurul ei are loc unificarea.

➤ Întemeierea Dobrogei:

- Balica (1346 – 1354)
- Dobrotici (1354 – 1386) – titlul de „*despot*” – unifică teritoriul dintre Dunăre și Mare.
- Ivanco (1386 – 1388).
- 1388 – Dobrogea unită de Mircea cel Bătrâncu Țara Românească, până în 1417 / 1420, când este ocupată de turci.

Instituții centrale în spațiul extracarpatic (Țara Românească și Moldova)

1) Domnia

- Caracter ereditar-electiv, practicându-se și asocierea la tron.
- Dinastii: Basarabi și Mușatini
- Titulatura:
 - *Io – Ioannes* = cel ales de Dumnezeu (origine divină)
 - Este unsul lui Dumnezeu (uns și încoronat de mitropolit)
 - *domn* – dominus = stăpân absolut
 - *singur stăpânitor, autocrat*
 - *mare voievod* = comandant suprem al armatei
- Atribuțiile domniei:
 - politică internă
 - militare: *mare voievod* = comandant suprem al armatei
 - Administrative: numește dregători
 - Financiare: strânge impozite, bate monedă
 - Judecătorești: instanța supremă de judecată
 - Funciare: este proprietarul pământului
 - Religioase: domnul era ocrotitorul credinței, ctitor de biserici și mănăstiri, confirma mitropolitul.
 - legislative: emite hrisoave sau așezăminte
 - politică externă : încheie pace / război, tratate
- Evoluția domniei:
 - Secolele XIV – XVI – domnii puternice, care se afirmă în lupta antiotomană
 - Secolele XVI – XVII – domnia slăbește în fața boierilor – regim boieresc / nobiliar; turcii se implică în numirea domnilor.
 - Secolul XVIII instaurarea domniilor fanariote (Fanar = cartier din Constantinopol):
 - ❖ în 1711, în Moldova și 1716, în Țara Românească (Nicolae Mavrocordat)
 - ❖ domnii numiți direct de către Poartă
 - ❖ domnii cumpărate în urma unor licitații
 - ❖ erau de scurtă durată
 - ❖ grecizarea domniei și dregătoriilor
 - ❖ domni considerați funcționari ai Imperiului Otoman
 - ❖ erau mutați dintr-o țară în alta
 - ❖ rol preponderent fiscal
 - ❖ până la 1822 au fost 40 de domnii fanariote în Țara Românească și 36 în Moldova

2) Sfatul domnesc

- cu rol consultativ
- participă la încheierea tratatelor
- asistă la judecată
- consimțea principalele acte domnești
- alcătuit din boieri, boieri cu dregătorii: vornic (șeful curții domnești), logofăt (șeful cancelariei), vistiernic (finanțe), spătar (purtătorul spadei domnești), postelnic (activitatea diplomatică), Banul Olteniei (Țara Românească), Portarul Sucevei (Moldova)
- sfârșitul secolului al XVI-lea = Divan domnesc

3) Marea Adunare a Țării (Adunări de Stări)

- alcătuită din boieri, curteni și clerul înalt
- caracter consultativ
- convocată în situații excepționale, în caz de război sau pentru alegerea domnului

4) Organizarea judecătorească

- *Obiceiului pământului* (norme românești nescrise)
- Domnul = judecătorul suprem
- Au fost traduse legi bizantine

5) Armata

- Domnul – *mare voievod* – comandantul armatei
- alcătuită din *oastea cea mare* (chemată în caz de război, formată din toți cei care puteau purta arme) și *oastea cea mică* (permanentă, formată din boieri și curteni).
- Secolul al XV-lea – armele de foc și mercenarii
- Rolul important al cetăților în sistemul defensiv - (Neamț, Suceava, Hotin, Cetatea Albă, Chilia, Turnu, Giurgiu etc.)
- În perioada regimului fanariot armata a fost desființată

6) Administrația

- În Țara Românească – județe
- În Moldova – ținuturi

7) Biserica

- Rol cultural, juridic, social și politic
- Mitropolitul
 - numit de domnitor;
 - îl încorona și ungea cu mir pe domn
 - participa la Sfatul domnesc
 - era sfetnic, loțiitor al Domnului
- În Țara Românească – Mitropolia înființată de Nicolae Alexandru (1359) la Curtea de Argeș
- În Moldova – Mitropolia creată de Petru Mușat la Suceava (1386/1387) recunoscută de Patriarhia de la Constantinopol (în perioada domniei lui Alexandru cel Bun, în 1401)
- **Relații de colaborare cu Domnia**